

УДК: 398.22.101

DOI 10.33514/1694-7851-2024-4-114-119

Артыков К.А.

Кыргыз Республикасынын эл артисти
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
Бишкек ш.

Нусубалиева Г.

философия илимдеринин кандидаты, доценттин м.а.
Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы
Бишкек ш.

АЗЫРКЫ МУЗЫКА САБАГЫНЫН МУГАЛИМИН ДАЯРДОООНУН ӨЗГӨЧӨ МИЛДЕТТЕРИ

Аннотация Бул макалада искусство жана маданият багытындагы окуу жайларында окутуу процессин уюштуруу заманбап талаптарга жооп бере турган музыка мугалимдерин сапаттуу, кесипкөй даярдоонун орчундуу маселелери козголот. Автордун пикири боюнча, окуучуларды окутууга жигердүү жана чыгармачыл мамиле кылуу, ошондой эле универсалдуу музыкантты даярдоого көмөктөшүүчү дуалдык окутуунун негизинде (дуалдык окутуу – окуунун теориялык бөлүгү билим берүү уюмунун базасында, ал эми практикалык бөлүгү жумуш ордунда өтүүчү окутуунун бир түрү) теориялык окууну практика менен жакындаштыруу артыкчылыктуу болуп саналат.

Негизги сөздөр: музыка мугалими, окуу процесси, артыкчылыктуу милдеттер, даярдоо сапаты, универсалдуу музыкант, дуалдык билим берүү.

Артыков К.А.

народный артист Кыргызской Республики
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
г. Бишкек

Нусубалиева Г.

кандидат философских наук, и.о. доцента
Кыргызская национальная академия наук
г. Бишкек

ПРЕИМУЩЕСТВЕННЫЕ ОБЯЗАННОСТИ ПОДГОТОВКИ НЫНЕШНИХ СОВРЕМЕННЫХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ

Аннотация В данной статье затронуты важные проблемы качественной, профессиональной подготовки учителей музыки, которые будут отвечать современным требованиям организации учебного процесса в школах искусств и культуры. По мнению автора, к обучению студентов предпочтительнее подходить активно и творчески, а так же приближать теоретическое обучение к практике на основе вспомогательного дуального обучения, что способствует подготовке универсального музыканта (дуальное обучение – это вид обучения, при котором теоретическая часть обучения проходит на базе образовательной организации, а практическая часть – непосредственно на рабочих местах).

Ключевые слова: учитель музыки, процесс обучения, приоритетные задачи, качество подготовки, универсальность музыкальности, дуальное образование.

Artykov K.A.

People's Artist of the Kyrgyz Republic
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
Bishkek c.

Nusubalieva G.

Candidate of Philosophy, Acting associate professor
Kyrgyz National Academy of Sciences
Bishkek c.

PREDOMINANT RESPONSIBILITIES OF TRAINING CURRENT MODERN MUSIC TEACHERS

Abstract: The article tells that the great Kyrgyz people from ancient times differed from other world nations by their customs, everyday culture, art, religious beliefs, especially the highest purity of their spiritual world created by them and interpreted by the high level of cultural heritage as a gift to generations of descendants. In the considered folk musical instrument komuz, which is at the head of all cultural heritages, possessing an unrepeatable style of sounding Kyrgyz melodies in close connection with the unified life, history, customs, traditions through the transmission of the original folk, national human destinies and says about the harmonious sounding through music of a single influence of deep philosophical significance at the present time.

Illustrating the problems of human destinies through outstanding melodies in the sound of the folk musical instrument komuz informs about the highest level of the unique great nation

Keywords: instrument, komuz, music, Kirghiz, destiny, people, nation, tradition, culture, philosophy.

Кеңири жана негизи жок эмес таралган пикирге ылайык, орто мектепте музыка мугалиминин инсандыгы негизинен музыкалык билим берүүнүн жыйынтыгын аныктайт. Чындыгында шарттардын жалпылыгына карабастан, көпчүлүк орто мектептерге мүнөздүү болгон музыка боюнча арабк билим топтоо фонунда таланттуу мугалимдердин жетишкендиктери ачык-даана көрүнүп турат. Ал эми таланттуу мугалим интуициясы бай гана эмес, «билерман жана жөндөмдүү» адам. Демек, профессионалдык милдеттерин натыйжалуу аткарууга жөндөмдүү квалификациялуу музыка мугалимдерин тарбиялоо ар дайым музыкалык кесиптик билим берүүнүн эң маанилүү милдети болуп келген. Өткөн кылымдын 60-70-жылдары бул маселе бир аз башкача каралып келген. Өлкөдө аттестацияланган кадрлардын – музыка мугалимдеринин жетишсиздиги курч болгон. Көбүнчө сабактарды атайын музыкалык билими жок мугалимдер өтүп келген.

Жылдар өтүп, көп сандаган музыкалык-педагогикалык окуу жайлары жана педагогикалык жогорку окуу жайларынын музыкалык кафедралары бүгүнкү күндө жалпы билим берүүчү мектептерде иштөө үчүн музыка мугалимдерин системалуу түрдө окутуп чыгарып жатышат. Натыйжада, формалдуу белгилер боюнча, көптөгөн ондогон жылдар бою кадр маселеси чечилди деп айтууга болот. Албетте, шаарларда музыка мугалими эреже катары, атайын жогорку билимге ээ деп эсептешибиз мүмкүн, бирок иш жүзүндө андай

болбой жатат. Ал эми музыкалык окуу жайларын бүтүргөндөрдүн баары өз адистиги боюнча иштесе, айыл жеринде бул маселе чечилип калмак.

Бирок, адистердин армиясы – ар түрдүү музыкалык окуу жайларынын музыкалык-педагогикалык факультеттерин бүтүрүп чыккан мугалимдер бүгүнкү күндө балдардын музыкалык-эстетикалык жактан өнүгүшүнүн көйгөйүн «чечип» жатканына ишене алабызбы? Андай эмес. 60-жылдарга караганда сертификатталган адистер көп, бирок алардын ишинин натыйжалары пропорционалдуу эмес. Мындай көрүнүштүн себеби музыка мугалимдерин даярдоодогу кемчиликтерде эмеспи? Бул суроо жөнөкөй эмес. Анткени, мугалимдердин даярдыгы алардын окуу жайда алган кесиптик билиминин жана көндүмдөрүнүн сапатына гана эмес, ошондой эле алынган билим жана көндүмдөрдүн турмушта канчалык керек экендигине, алардын бүгүнкү күндө реалдуу турмушта пайда болгон эң татаал музыкалык-тарбиялоо милдеттери ишке ашырууга канчалык салым кошуп жатканына да көз каранды [3, 4, 7,]. Маселенин дал ушул жагы салттуу түрдө көмүскөдө калып, бирок акыркы убакта ар кандай илимий-практикалык конференцияларда талкуунун предметине айланууда.

Белгилүү болгондой, заманбап музыка мугалимдерин даярдоо мамлекеттик билим берүү стандарттары менен аныкталат [1, 2]. Алар өз кезегинде негизги жалпы билим берүүнүн стандарттарына негизделсе, ал эми алар генетикалык жактан 30 жылдан ашык мурда эле Д.Б. Кабалевскийдин “...окуучуларды бүткүл руханий маданиятынын бир бөлүгү катары музыкалык маданиятка тарбиялоо” концепциясына байланышкан. Ал эми, эгер баланын музыкалык маданиятка тарбиялоо керек болсо, анда мектеп окуучуларынын даярдыгынын деңгээлине коюлган стандарттык талаптар логикага эң негизделгени көрүнүп турат.

Атап айтканда, башталгыч мектепти бүтүргөндөн кийин «музыка сабагын үйрөнүүнүн натыйжасында окуучу:

билет/түшүнөт:

- Кыргыз Республикасынын гимнинин сөздөрүн жана обонун;
- «композитор», «аткаруучу», «угуучу» түшүнүктөрүнүн маанисин;
- музыкада үйрөнгөн жанрлардын жана формалардын аталыштарын;
- элдик ырларды, туулган жердин музыкалык салттарын (майрамдар жана ырым-жырымдар);
- үйрөнгөн чыгармалардын жана алардын авторлорунун аттарын;
- кыргыздын эң белгилүү музыкалык аспаптарын;
- ырдоо үндөрүн, оркестрлердин жана хорлордун түрлөрүн;

жасай алат:

- үйрөнгөн музыкалык чыгармаларды таанууга жана алардын авторлорунун фамилияларын атайт;
- музыканын негизги жанрларын аныктайт (ыр, бий, марш);
- музыкалык чыгармалардагы (үзүндүдө) мүнөздү, маанайды жана билдирүү каражаттарын (обонун, ритмин, темпин, тембрин, динамикасын) аныктайт жана салыштыра алат;
- музыканын маанайын жана анын ырдоодогу, музыкалык жана пластикалык кыймылдагы, элементардык музыкалык аспаптарда ойноодо өзгөрүүлөрүн бере алат;
- вокалдык чыгармаларды коштоо менен жана коштоосуз аткара алат;
- бир нече элдик жана композитордук ырларды аткара алат (окуучунун тандоосу боюнча);

алган билимдерин жана көндүмдөрүн практикалык иштерде жана күнүмдүк турмушта колдонуу үчүн:

- элдик, классикалык жана заманбап музыканын көркөм үлгүлөрүн кабылдайт;

- тааныш ырларды аткара алат;
- коллективдуу ырдоого катышат;
- элементардык музыкалык аспаптарда музыка ойной алат;
- музыкалык таасирлерди ийкемдүү кыймыл, көрсөтмө сүрөт каражаттар менен берүү ж.б. [3, 4].

Мына ушул талаптарга токтоло турган болсок, музыка мугалими өзү да көп нерсени билиши керек жана бул билимди окуучуларынын бере билиши керек экени айдан ачык. Демек, келечектеги музыка мугалиминин музыкалык теориялык дисциплиналар жана негизги музыкалык аспап боюнча даярдыгынын деңгээлине эң жогорку талаптар коюлган.

Көптөгөн музыкалык окуу жайларында эбак калыптанып калган концерттик жана аткаруучулук багыт бүгүнкү күндө коомдун кызыкчылыгына жооп бербей калды. Кадрларды даярдоодогу мындай тар профессионалдык багыт, белгилуу болгондой, консерватория менен искусство институттарына гана эмес, ошондой эле педагогикалык жогорку окуу жайларынын музыкалык факультеттерине да мүнөздүү, бул алардын мындан аркы ишке орношуусун кыйындатат.

Азыркы мезгилде мектепке жогорку педагогикалык окуу жайынын бүтүрүүчүсүнүн деңгээлинде педагогикалык билими бар универсалдуу музыкант талап кылынат. Ал эми музыкалык билимде мектеп окуучуларын тартуу аркылуу пайда болгон кызыгууну жарата турган шарттарды түзүү биринчи орунга чыгат. Анткени андан ары ал ынанымга айланат, ал окуучулардын дүйнө таанымынын бир бөлүгүн түзөт. Ал эми окутуу эң маанилүү принциптерге, ишмердүүлүк жана чыгармачыл мамилеге негизделген болушу керек. Бул жагынан иш-аракеттин түрлөрүнүн ичинен чыгармачылыкка багытталгандары басымдуулук кылат, анткени чыгармачылык ар дайым чыныгы кызыгууну жаратып келген жана ойготот. Аларга музыкалык аткаруучулук ишмердүүлүк (вокалдык, хор, аспаптык, кулак менен ойноо, импровизация, музыка ойноо), ошондой эле музыканы жана компьютердик технологияларды активдүү колдонуу кирет [5].

Мындай универсалды даярдоо вокалдык-хордук, музыкалык-теориялык жана аспаптык даярдыкка негизделиши керек, аны жогорку профессионалдуу педагогикалык кадрлар ишке ашырууга тийиш экендигине биз ишенебиз. Музыка сабагын кызыктуу кылуу жана өзүнө тартышы үчүн мугалимдердин өздөрү музыка дүйнөсүнө сугарылышы керек. Мугалим ырдагысы келген каалаган ырды нота менен да, укканынан да ишенимдүү ойноого, синтезаторду эркин колдонууга, фонограммаларды, аранжировкаларды ж.б. жаза билиши керек.

Студенттерди инструменталдык жактан даярдоодо салттуу аспаптарда ойноо боюнча алардын чеберчилигин андан ары жогорулатуу

уга гана эмес, ошондой эле, мисалы, санариптик пианино жана синтезатор сыяктуу жаңы инструменттерге да басым жасоо керек. Электрондук музыкалык аспаптар профессионалдык жана ышкыбоздук чөйрөдө барган сайын кеңири жайылууда, ошондуктан аларды үйрөнүү үчүн дисциплиналарды окуу процессине киргизүү зарылчылыгы шексиз. Анткени, алардын техникалык мүмкүнчүлүктөрү (тембралдык, акустикалык, ритмдик стиль), автоматтык түрдө которуу функциялары, акырында – таза күүлөө, аспаптын компакттуулугу жана жеңилдиги келечектеги мугалимдердин ишин бир топ жеңилдетип гана тим болбостон, алардын окуучуларынын фактыга таянган музыкалык билим алуу үчүн умтулуусун да жаратат.

Биздин оюбузча, окуу программасында академиялык вокал менен катар студенттерге айрыкча жаштар арасында кеңири жайылган эстрадалык ырдын негиздери менен тааныштыруу каралышы керек.

Музыка мугалимдери үчүн чоң, көп учурда чечилбей турган көйгөй – бул ар кандай мектеп майрамдарынын музыкалык аранжировкасы – мында заманбап ыр репертуарын колдонуу зарылдыгы. Бул чыгармалардын көбү тиешелүү коштоону талап кылат, аны дайыма жандуу ойнотуу мүмкүн эмес, «минус» фонограммасы керек; Ушул жана башка көптөгөн чыгармачылык маселелерди чечүүгө университетте музыка мугалимдерин даярдоо процессинде «Музыканы персоналдык компьютерде аранжировкалоо, синтезатор», «Музыкалык-компьютердик технологиялар» сыяктуу предметтер жардам бере алат, аларды тереңдетип окутуу талап кылынат.

Кыргыз өзүнүн элдик маданияты, ырдын, аспаптык аткаруучулуктун, элдик хореографиянын бай салттары менен белгилүү. Ал эми бул байлыкты колдонбоо, жок эле дегенде, кечирилгис нерсе. Биздин оюбузча, музыка мугалими салттуу элдик маданият тармагында билимге ээ болушу керек, анткени ал эбегейсиз тарбиялык потенциалды камтыган, ар бир баланын жөндөмүнүн деңгээлине жараша ыр-бийде өзүн көрсөтүүгө мүмкүнчүлүк берген механизмдер бар [5]. Тажрыйба көрсөткөндөй, фольклор – бул балдарды азыркы телерадиону толтурган массалык маданияттын базалык чыгармаларынын таасиринен коргогон «вакцинанын» бир түрү. Студенттер «Элдик чыгармачылык», «Элдик ансамбль», «Элдик музыкалык аспаптар» сыяктуу предметтерди окуп, элдик музыка жана салттуу маданият боюнча билим ала алышмак.

Көрүнүп тургандай, искусство жана маданият окуу жайларында универсалдуу музыкантты даярдоонун айтылган концепциясын ишке ашыруу, чыныгы жогорку квалификациялуу, профессионалдык ишмердүүлүктүн бардык түрүнө даяр, азыркы замандын эмгек рыногу талабына жооп берген кадрларды чыгарууга мүмкүндүк берет.

Колдонулган адабияттар:

1. КР мектептик жалпы билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарты КР Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 22-июлундагы № 393 токтому;
2. КР мектептеринде 1-4-класстарда музыка предметин окутуунун стандарты Бишкек – 2022;
3. Абдуллин, Э.Б., Николаева, Е.В. Теория музыкального образования: Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений / Э.Б. Абдуллин, Е.В. Николаева. – М.: Академия, 2004. – С.336.
4. Асипова Н.А., Ниязова А.М. Билим берүүнүн сапаты жана жаңы предметтик стандарттарды жайылтуу шартында окуучулардын окуу жетишкендиктерин баалоо / Асипова Н.А., Ниязова А.М. // Кыргыз билим берүү академиясынын кабарлары [Текст]. – Б., 2018. – № 2 (42).
5. Касей М. Кыргыз элдик аспаптык аткаруучулук өнөрүнө окутуунун усулу. Окуу куралы. – Б., 2015. – 168 б.
6. Кабалевский, Д.Б. Программы по музыке (1-3, 4-7 классы) / Д.Б. Кабалевский. – М., 1988
7. Оценивание учебных достижений учащихся. Методическое руководство/Сост. Р. Х. Шакиров, А.А. Буркитова, О.И. Дудкина. – Б.: «Билим», 2012. – С.80.

Рецензент: педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Муратова А.М.